

Dr. Berényi István

A REGÖSÉNEKEK ÖSTÖRTÉNETI VONATKOZÁSAI

Sebestyén Gyula alapvető munkássága óta jelentős irodalma van a regösénekeknek. Legutóbb 1980 tavaszán Korompay Bertalan tartott a Néprajzi Társaság ülésén összefoglaló előadást e tárgyról. Ennek keretében Vargyas Lajos és Korompay Bertalan között élénk vita alakult ki a regösénekekről általában és a regösénekek metodológiájáról. (Megjegyzésként: regösénekek a falusi regösök hagyományos, énekes köszöntője, karácsony és újév táján, ősi népszokás szerint házról házra járva, általában, jelmezes fiúk, leányok a regösök – Szerk.)

Ez a dolgozat az alapelemek bemutatása után, a regösénekek östörténeti vonatkozásait kívánja megvizsgálni. A regösénekek elsősorban néprajzi, másodsorban irodalomtörténeti, harmadsorban zenetörténeti stúdiumokat igényelnek. A regösének kutatása interdiszciplináris. A regösénekeknek három módszerbeli megközelítése elsőrendű feladat, de nem hanyagolhatjuk el annak – bár másodlagos, de mégis – fontos östörténeti vonatkozásait sem. Ezek után vizsgáljuk fel a néprajzi, irodalomtörténeti, zenetörténeti és östörténeti módszerek szerint a regösénekek lényegét.

A néprajz szempontjából a regösénekek a karácsonyi népszokások közé sorolhatók. „A nép regöseit irodalmunkban először Plánder Ferencz novai (Zalavm.) r.kath. esperes ismertette a Tudományos Gyűjtemény 1838. évi folyamának VI. kötetében. Följegyezte, hogy a göcseji falvakban karácsonykor, mikor máshol betlehemesek háznak, néhány serdülő ifjú csapat verődik, s a házak ablakai előtt egy sajátos régi dalt énekel. Ezt az alkalmi szokást a nép regölésnek, a benne résztvevő fiatal énekmondókat regösöknek nevezi.”¹

„Krizsa János volt, aki a ‚Vadrózsák‘ 1863-ban megjelent kötetében az ország másik végéről közölte a kénosi (Udvarhely-vm.) ó-székely regösök dalát.”² Kriza „Heltai Gáspár 1552-ben kiadott ‚A részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról való dialógus‘ című művében rábukkant arra, hogy

a regölés a XVI. század derekán Erdélyben még el volt terjedve”.³

„A nép regöseinek ekként érintett történetét utóbb Szabó Károly kiegészítette, s a *Századok* 1881. évi folyamában ‚A királyi regösökről‘ értekezett a gr. Lázár-család levéltárában talált 1347-i oklevél alapján. Bebizonyította, hogy az Árpádok és Anjouk királyi udvarában szintén szerepeltek regös nevű mulattatók.”⁴ Azonban „a királyi és népi regösök közt rejlő történelmi kapcsolatot fölfednie mégsem sikerült.”⁵ A nép regöseire csak akkor térült rá a figyelem, midőn a Magyar Néprajzi Társaság 1889-ben megalakult, s folyóirata, az *Ethnographia*, a következő évben megindult. E folyóirat első hat évfolyama összesen öt regös-éneket közölt. Egy változat megjelent a *Magyar Nyelvőr* XVII. évfolyamában is. Az 1893. évi XXII. folyamban pedig Szily Kálmán kimutatta, hogy az ó-naptár karácsony-hétfőjének megfelelő Gerely-naptár időpontot az 1626-i gyulafehérvári és az 1642-i lőcsei kalendárium még regélő hétfőnek nevezte.⁶

1902-ben jelent meg Sebestyén Gyula alapvető gyűjtése nyomán műve: *Regösénekek*, Budapest, 1902. Ettől az időponttól kezdve a XX. századon egymást érik a regösénekek gyűjtésével és feldolgozásával foglalkozó könyvek, cikkek. Ma már több oldalt tenne ki a közben megjelent művek pusztasorsolása is, ezért csupán a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelent „Jeles napok” című műre utalunk. Ebben feltalálható a regösénekek teljes anyaga az összes variációikkal együtt (szöveg és dallam).

A regölés népszokása nagyjából minden regölő helyen azonos, vagy nagyon hasonló volt. Példaként csak a bucsuit írjuk le: „a falu érdekesebb házasszó legényei ‚regöltek‘ vele a karácsony és újév közötti estéken azoknál a házaknál, ahol eladó leány volt, vagy ahol mulatságra összejöttek. Vezetőjük, aki őket rendszerint betanította, hadnagy nevet viselt. Ennek tollas csákója és láncos botja volt, a többiek süve-

gükön fölpántlikázott rozmaringágakat viseltek. Az utóbbiak közül egy a hátán nagy zsákot cipelt az aján-dékok számára. Az így összegyűjtött élelmet a regölés végeztével közösen elköltötték, pénzüket pedig borra és muzsikusra fordították.⁷

A regösénekek törzsterülete Vas és Zala várme-gye. E törzsterületen belül külön kell említenünk a legrégebb, úgynevezett regös-misztériumok területet. A Gyöngyös és a Rába menten Bucsu, Dozmat, On-dód, Salfa, Surány, Nagymizdó (Asszonyfa, Söpte, Szivágy) falvakban.⁸ E törzsterülethez csatlakoznak a következő peremterületek. Sopron megye déli ré-szén a csepregi járás, Veszprém megye nyugati részén a pápai és a deveceeri járás, Somogy megye nyuga-ti részén a marcali és a csurgói járás. Baranya várme-gyében Vásárosdombó és Berkesd.⁹ Szórványkent je-lentkezik Udvarhely vármegyében Kénos és Lokod falu.¹⁰

Az irodalomtörténet szempontjából a regösénekek szövege a kutatás tárgya. A szövegek bő kifejtését és minden változatát, a már említett „Jeles napok” című mű a legteljesebben adja. E dolgozatkereten belül a re-gösének legarchaikusabb 6 szövegrészét idézzük.

1. Röt ökör, régi törvény.
2. Haj, reöo rejtem.¹¹
3. Amott keletkezik egy szép kérek pázsit,
Abba legelődik csodafíú, szarvas.¹²
4. Most jöttünk hideg kutrol, Hideg mezejéről.
Elfagyott kik keze, kinek lába, Kinek füle,
kinek farka.¹³
5. Ne fuss, ne fuss, Szent István királyunk,
Mi nem vagyunk Ördögök, Hanem te szolgálid.
Nem vagyunk rablók, Szent István szolgálí.¹⁴
Bővebb kifejtésben a dozmati énekben:
Noha kimennél, uram, Szent István király, Vadászni,
madarászni. De ha nem találnál csodafíúszarvast.
Hej, regörejtem, regörejtem!
Ne siess, uram Szent István király Az én halálomra!
Én sem vagyok vadlövő vadad,
Hanem és is vagyok az Atyaistentől Hozzád követ.¹⁵
6. Hej, már kit adjuk? A Ferencznek adjuk.
Horváth Annát adjuk.¹⁶
Hej regül rejtem, regül rejtem.

A röt ökör, régi törvény szövegrész egyike a leg-regebbieknek. Pontos szövege sem fejthető meg egy-értelműen. Ti. lehet röt ökörről vagy röjtök örről beszélni. (Lásd nyugat-magyarországi helynévben Röjtök-ör, Röjtök /Muzsaj/, személyneveben Röjtök /Dozmaton/.)

Ha a röt ökör valószínűbb olvasatot fogadjuk el, akkor az iráni Ormuzd leány leszármazottjának, Teme Nogonnak Guzsir Bomo által adott vörös ló, illetve vörös tehén adományát (belső-ázsiai mitoló-gia) láthatjuk benne.

„Guzsir Bomo tengeri kapcsolatban állott a nyu-gati istenekkel (a nyugati főisten Ormuzd), közülük vett egy lányt, Teme Nogon-t feleségül. Amikor az is-tennőt feleségül vette, vörös lovat és vörös tehenet adott érte cserébe, ezért a hiedelem szerint, a kudai burjátok a keleti isteneknek vörös lovat és vörös tehe-net áldoznak, sőt minden lánynak, aki férjhez megy, vörös lovat és vörös tehenet ad az apja, amely a meny-asszony személyes tulajdona marad.”¹⁷

Hasonló szokása van az *alánok* Kaukázusban lakó utódainál az *oszéteknél* is. „Az oszétek, mint ismeretes, az indo-európai népek iráni ágához tartoznak. Közvetlen elődeik, az alanok az 1. sz.-tól (Kr. u.) lak-nak az Észak-Kaukázus vidéken.” „Az oszét hitvilág-ban fontos szerepet töltöttek be a nők”. „A nő-kul-tusznak ma is megvannak a nyomai. A házasság-kö-téskor vételárat, kalimot kellett fizetni a lányért. Álta-lában 30-40 tehenet.”¹⁸

A fentiekből a következő következtetés vonha-tó. A vörös tehén (röt ökör) mitológiája iráni (kö-zelebbről alán) eredetű. Vörös tehenet adott Guzsir Bomo mongol isten Ormuzd (iráni főisten) leányel-származottjáért. A kudai burjátok pedig vörös tehén (röt ökör) áldozatot mutattak be keleti isteneiknek, köztük Guzsir Bomo-nak, Ormuzd unokavejének és feleségének, az Ormuzd-unoka Teme Nogon-nak. Ugyancsak a kudai bujátoknál vörös tehenet (röt ö-kör) adományozott a leány atyja leányának férjhez-menetelekor. Ez a röt ökör adományozás az alán-utód oszéteknél ma is megtalálható.

A röt ökör, régi törvény volt, Ormuzd istennek és családjának bemutatott áldozat, az iráni alánoknál is. Ennek járuléka volt, hogy az alán (később oszét) atya

leányának férjhezmenetelekor rőt ökröt adott. Mindkét funkció lényegében mitológiai eredetű és sámán (regös stb.) közreműködését feltételezte. Ő mutatta be az isteneknek szóló áldozatot, s ő működött közre házasságkötéseknél is, melynek egyik mozzanata kétségtelenül az atya rőt ökör adománya volt a leány részére.

A magyaroknál rőt ökör adományozásról nem tudunk, holott a kalim-eljárás náluk nálunk is ismert volt. A rőt ökör, régi törvényt kifejezetten magyarokhoz csatlakozott néphez, közelebből az alánokhoz köthető.

Az a körülmény, hogy a sámán különböző elnevezése mind a magyarból, mind a finnugorból, mind a törökből, mind az irániból magyarázható, legfeljebb csak arra enged következtetni, hogy az alánoktól ezt a szokást a határra kitelepített egyéb etnikum is átvette a magyar honfoglalás után. (Esetleg előtte.) A *hej* kifejezés valószínűleg a hejgetés „regölés” származékkal együtt a regölés népszokásának nyelvi anyagába tartozik.¹⁹

Tovább kell vizsgálnunk, hogy a *hej* és a regi *huj*, *huj* (heje-huja) van-e és milyen kapcsolatban egymással. A *huj-huj* csatakiáltásról már Liutprand (920- 972) olasz történetíró, cremonai püspök (aki Antapodosis című könyvében a magyar „kalandozásokról” is megemlékezik) tudósít bennünket. Biztosra vehető azonban, hogy ez a csatakiáltás feltehetően nemcsak biztatás, bátorítás, hanem varázslás is akart lenni. Lelkesítése a saját csapatnak és megbénítása az ellenség erejének. A regös-misztériumok területén, Szelestén (Szombathelytől ÉK-re, Vas vm.) még a XVI. században is ismerték az ugyancsak sámánokkal összeköttetésben lévő ráolvasó varázslást. (*Erdőn jár vala lebeke tárgy, Béka vala ekéje, Kígyó vala ostora, Szánt vala követ, Vet vala kevecset.*)²⁰

A szarvas-motívum mai megjelenési alakjában a kereszténység felvételének időpontjára utal. A csudafú-szarvas a csodaszarvast rejti magában. A különbség csak az, hogy a csodaszarvas nőstény-szarvas és nem hímszarvas volt. A szarvas-motívum mind a finnugoroknál, mind a törököknél, mind pedig az irániaknál megtalálható. A magyar eredetmonda a hunok (ogurok), magyarok, bulgárok és

alánok rokonságát alapítja meg a csodaszarvas közreműködésével. Mi az oka mégis, hogy, a regös-énekben kifejezetten fiúszarvasról van szó. Érthetőbbé válik a nőstényszarvasnak hímszarvassá való változása rögtön, ha arra gondolunk, hogy a pogány nőstényszarvast a sámán (regös) a kereszténységet szimbolizáló hímszarvassá változtatja csak azért, hogy megmentse Szent István üldözésétől. A tüzzelvassal folyó térítéstől. Ezért biztosítani óhajtja a királyt arról, hogy nem nőstényszarvast (a pogányság szimbólumát, totemállatot) üldöz, hanem hímszarvast, mely „az Atyaistentől követ”. A regös (sámán) tehát ezzel a változtatással kívánja átmenteni a pogány nőstényszarvast – csodafú-szarvasnak álcázva – a kereszténységet megtestesítő Szent István király keresztény ideológiájába. Egyben a további szövegben a regösök önigazolása is akar lenni. Ellentétben az akkor elterjedt keresztény nézettel: ők nem ördögök, még csak nem is rablók, hanem Szent István készséges szolgálói. Ezzel a variációval vélik a pogány vallás egyik lényeges elemét és a maguk létezését a jövőre biztosítani. (Nem zárható ki annak a lehetősége, hogy a „csoda-szarvas” a kendének totemállata volt. Lásd Vas vm.-ben Szarvaskend helységét.)

A párosítás központi helyet foglalt el minden ősi népnél a névadás és a temetés szertartása mellett. Ezek a népi szokások ős-időkben, de még napjainkban is papot (sámánt, regöst) igényeltek. Ez tűnik ki a párosító mondókából is, melynek számos változatát ismerjük. Míg az eddig tárgyalt archaikus részletek mind a honfoglalás előttre mutatnak, a „hideg kút, hideg mező” részlet az augsburgi csata gyászos kimenetelére látszik mutatni. Igaz, hogy az augsburgi csata a nyár végén, 955 augusztus 10-én volt, az Augsburgból menekülők csak kerülő úton – az Alpokon át – közelíthették meg a hazai tájakat. Augusztus második felében és szeptemberben az Alpokban nem ritka a 40-50 cm-es hó. Ilyen körülmények között a több héten át tartó út, hosszú és kimerítő lehetett. Számolni lehet azzal a lehetőséggel, hogy elfagyott „kinek keze, kinek lába, kinek füle, kinek farka”.

A zenetörténet szempontjából figyelve, Kodály Zoltán szavaira kell utalnunk: „Úgy látszik, hogy a

regösének a gyermekdallal együtt egy sokkal nagyobb emberi közösség sajátja. Az ütemárok, vagy általában rövid motívumok vég nélküli ismétlése ott van, mint jellemző forma minden primitívebb nép zenéjében, sőt fejlettebb népek megmaradt ősi hagyományai-ban is”.²¹ Egy másik illusztris szerző így nyilatkozik a dallam kérdéséről: „A finnugor népcsoportok egy része a hatalmas szláv tengerbe ágyazódott és periférikus helyzeténél fogva megőrizhette az ősi zene-stílus indo-európai alap gondolatát.”²² S ha arra gondolunk, hogy a reg, rejt, valamint a dal, dalos, és hang szavunk is iráni, közelebről alán eredetű, utolérhetjük konkrétebben is az indo-európai (iráni, alán) alap gondolatot. „Grúziában (kebelében, Oszétiában). . . a dallamokban az a semleges terc jelentkezik, amely épp azokon a dunántúli területeken él legfeltűnőbb és legtörvényszerűbb formában, amelyek a regös hagyományt is napjainkig megőrizték.”²³

Az őstörténet vonatkozásában előbb magát a területet, annak topográfiáját kell tüzetesen megvizsgáljunk. A ma élő regösterületek, Sopron, Vas, Zala, Veszprém, Somogy, Baranya, és Udvarhely vármegyék – Magyarország peremterületét jelzik. Egyes auktorok szerint – feltevésüknek megfelelően –, az egész ország területén elterjedt volt a regölés, de csak a peremvidékeken, mint az ősit leginkább őrző területeken maradt fenn. Ezt a hipotézist semmi nem támasztja alá. Egyetlen konkrét adatunk nincs, mely regös területnek a peremterületeken kívüli létét bizonyítaná. De a korabeli adatok, nevezetesen a bevezetőben említett Heltai mű csupán Erdélyt említi regös területnek, a XVII. századi gyulafehérvári és lőcsei kalendárium is Erdélyre, legfeljebb még a Felvidékre mutat, de az ország belterületén regösének meglétét semmi nem bizonyítja. S ha a Kassai Kódex létezését nem tagadjuk, s hacsak kevés hitelt adunk is részére, az ott talált jegyzőkönyvek mind a peremvidékre utalnak. Bizonyos csak annyi, hogy a nyugati és a keleti határsávban voltak regösök és voltak regösének is. Miután pedig a határsávban, csak csatlakozott népek éltek, így őstörténeti szempontból megkockáztathatjuk azt a feltevést, hogy a regösének a határ-területen élő csatlakozott (őr) népekhez kapcsolhatók. A 10. században a nyugati

ti határsáv területen Bogát-Kál-Bulcsu nemzetsége, illetve törzse szállt meg. Gyóni Mátyás kazárokról írt dolgozata régi forrásokra hivatkozva Bulcsut *golc* Bulcsunak mondja. Ez pedig Bulcsunak és nemzetségének, s valószínűleg törzsének is *káliz* eredetet látszik dokumentálni. A kálizok, vagy *chorezmiek* a Chorezmből származó alánok ivadécai, akik a kabar törzsek között foglaltak helyet.²⁴

A történeti és nyelvi adatok mellett a törzs, család és személynevek is e területnek alán lakosságát feltételezik. A Bogát-Kál-Bulcsu nemzetség alán szállására utalnak a Bogát, Kál, Lád, Ládony, Ó-lád, Bulcsu, továbbá Bő, Bőd, Ölbő, Kenéz személy- és méltóság-nevekkel megjelölt falvak nevei. Alánokat jelölnek a Herény, Kazár, Kálizm, Kádár, Kend, Koroncé, Ládony, Ozun, Szabar, Varsány, Zsida helynevek, s talán a Kendszék, Szarvaskend, Kendik, Kukmér, Méren és Merse helynevek is.²⁵ Alán településnek tarthatjuk Bozsokot is, mert Kalaz fia Jakobot innen levelesítik, Csatáron káliz pajzskészítők lakhattak, Csákányt Marcel fia Zerechyn várjobbágy bírta, Csipkerek gazdája Koloz volt, Kámban, Patyon és Rumban a Kádár család tagjai laktak, Ládonyban a Sidow család tagjai éltek, valamint Unyanban és Voson is.²⁶⁻³⁵

Itt kell röviden megemlíteni a kék-kendét. A kende a kazár birodalomban kender kagán néven volt ismert. A kazárok harmadik fejedelme volt. A kazár kagán kísérete chorezmi alánokból, másként *kálizokból* került ki. Feltehetjük, hogy a kender kagán testőrei is alánok közül valók. Kurszán kende halála után a kék-kendeket a határra telepítették. Így Nyugat-Magyarországon megtalálható Kendszék és Szarvaskend, de ide sorolhatjuk Kék-mér, valamint Méren és Merse falvainkat is. (*Mér* iráni nyelvekben fejedelmet jelent.)³⁶

Külön kell megemlítenünk a kőszegi hegyben lévő Kendik nevét. Lehet, hogy Kandak alán fejedelem nevét viseli ez a hegy-csúcs.^{36/b}

Az alánok közé számítjuk a nyugati forrásokban zakul, Zakuli nevet viselő székelyeket is. Szakony helységnévben Vas - és Sopron vármegyében is egy-egy helységben megtalálható. (Megjegyezzük: feltevésünk szerint a *székely* név az alán „szik”=só és

az „el, él” = „valamivel ellátott” képző együttese. Nincs kizárva, hogy a székelyek eredetileg a Kaukázustól északra elterülő szikes területek alán származású őrei voltak.³⁷⁾ Alán lakosságot sejtünk a Nyugat-Magyarországon lévő 58 vaslelőhelyen is: különösen Szakony és Szarvaskend falvakban.³⁸⁾ Alán lehet a honfoglaláskori zsenneyi kincs is. A felsőkar-kötő oroszlánfejeire vonatkozólag azt a következtetést vonhatjuk le, hogy előképei olyan területekről származtak, melyek . . . iráni hatást egyesíthettek, viszont oly időkből, melynek kevesebb érzelme volt a realiztikusabb formák iránt.³⁹⁾ Szakonyban ugyancsak szaszanida mintás leletek kerültek elő.⁴⁰⁾ Az antropológiai felmérések is e terület iráni hatását mutatják. „Lipták Pál 1953 és 1956 között kiadott tanulmányaiban kimutatta, hogy az általa vizsgált honfoglaláskori embercsontváz maradványokban 19 %-ra tehető a tiszta *pamiri* (iráni) típus. Ginsburg a kazár Sarkel mellett kurgán ásatásakor bukkant ezzel azonos fajösszetételű csontvázanyagra. Az alán etnikumot a turanid - taurid típus képviseli pl. Eszláron (Tiszaeszláron) előkerült együttesben.”⁴¹⁾

Vas megyében a sorokpolányi ásatásokból kerültek nagyobb számú csontvázleletek. Egy nagyobb temető 306 feltárt sírral. Leletek: nyitott sima karikák, „S”-végű karikák, zárt állatfejes karperec (lásd zsenneyi kincs is), Istvántól Kálmánig terjedő időszak dénárjai. Ez a népi temető a pamiri és taurid típus erőteljes megjelenését dokumentálja.⁴²⁾

Mindezekből újból és újból csak azt a következtetést lehet levonni, hogy a regösének a csatlakozott népek köréből, közelebből az alánok köréből származik. Végül néhány szót kell ejtenünk a sámánok magyar elnevezéseiről is. Ezek a nevek egyúttal a sámánok funkcióit is megvilágítják, talán jobban, mint a regösének. A sámán kifejezést a régi a XIX. és XX. század tudományos irodalma hozta magával szakkifejezésként. Ősi elnevezések voltak, viszont a finnugorból magyarázható csörgő, dobos, hegedűs, látó, sipos, a törökből magyarázható baksa, cseke, kaman, végül az iránból megfejthető dalos, hanga, kádár regös, rejtek. (Kérdés, hogy a *rejt* ige a magyarból vagy az alánból származik-e. Mindkét nyelvben előfordul, az egyikben jövevényszó. Benkő Lóránd a történelmi etimológiai szótárában /1976/ azt is említi, hogy „amennyiben a *rejt* származása a révül-féle szavakra is visszamegy, eredetileg a révületbe ejtésnek, a varázslásnak, titokzatos műveleteknek a jelölője lehetett. E feltevés alapján a *rejt rűt* ige (1. révül a.) a *rejt* szóhasadásos párja lehet, a regös ének refrénje: „Hej, regő rejtem!” pedig az ősi ‚varázsol’ jelentést igazolhatja.”)

A felsorolt elnevezésekkel kapcsolatban megismételjük a már elmondottakat: „A sámán elnevezése a magyarban (tekintve a három átadó – finnugor, török, iráni – nyelvet) arra enged következtetni, hogy a régi alán szokást később a határra kitelepített egyéb (nem alán) etnikum is átvette.”

Arany karperecek a honfoglalás korából.
Zsenneyi lelet.

A regösben, röjtökben megnyilatkozó rejt ige nem a ma használt jelentésben, hanem a régi „röjt, rüt, rőt, rit, reut, riut” alakban a revülés, elrevülés értelmében.⁴³ A regös első jelentése is révülő (amint a fentiekből láttuk) és nem a mai értelmű regélő (mesélő).

A *röjtök* (sámán) megtalálható Nyugat-Magyarországon Röjtök (ma Röjtök Muzsaj) és Röjtökör falvak nevében. De Dozmaton, (a regös-misztérium egyik fészkeben) a Dozmaty család egyik tagjának

is Ruhtuk a neve. A rejtek ige a „röjtök” önkívületi állapotát jelzi. A rejt, retem, rejtek varázsige hivott a „röjtök” revületét előidézni, s őt olyan állapotba hozni, hogy révült állapotában jóslásokat, transzcendens útmutatásokat adjon a pogány hívőknek. A *kaman* név varázslót, a *cseke* áldozatot vivő papot,⁴⁴⁻⁴⁶ a látó jövendőmondót jelent.⁴⁷ A dalos és a hanga, a „röjtök” éneklésére, a dobos, hegedős, sipos és a csörgő a hangszeres muzsikálásra utal.

(Magyar Múlt, Sydney. XIV./1-2. 1986. 35-36. sz.)

JEGYZETEK

1. Sebestyén K., Regösénekek, Budapest, 1902, 3. old. Továbbiakban: Sebestyén
- 2.-5. Sebestyén 4. lap
6. Sebestyén 4-5. lap
7. Sebestyén 25. lap
8. Halmos I., Regösénekek in: Ethnographia 68: 493 (1957)
9. Bartók-Kodály (1959) A Magyar Népzene Tára, II. köt.: Jeles napok, 808-822. lap; Továbbiakban: MNT II.
10. MNT II. 821. lap
- 11.-15. MNT II. 808-896. lap
16. Sebestyén 44. lap
17. Lőrincz L., 1975. Mongol mithológia, Budapest, 130. lap
18. Boros J., 1980. A Kaukázus a népek hegye, Budapest, 326. lap. Továbbiakban: Boros
19. Benkő Lóránd (főszerk., 1967-1976) A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, I-III.; Továbbiakban TESZ; II. 84. lap
20. Magyar Nyelv (továbbiakban: MNY), 17. köt., 222. lap, 1917
21. Kodály Z., 1969. A magyar népzene, 54. lap; Továbbiakban: Kodály
22. Magyar Zene 1962. évf. 6. szám, 630. lap
23. Boros 261. lap
24. Bartha-Czeglédy-Róna-Tas (szerk. 1977) Magyar Őstörténeti Tanulmányok, Budapest. Harmatta János: Irániak és finnugorok, irániak és magyarok, 182. lap
25. Népünk és Nyelvünk, Szeged, 1939. Mészáros Gyula: Ál-török és személynevek, 6. lap
- Kiss L., 1978. Földrajzi nevek etimológiai szótára, Budapest; 272., 471., 553., 682. lapok
- Györffy György 1959. Tanulmányok a magyar állam eredetéről, Budapest; 21, 27, 33, 35, 55, 56, 59, 62, 76, 101, 146, 155. lapok
26. Zsigmondkori Oklevéltár (= ZS.O.), II/2. 6672/1409; D1.42868/1329; D1.92332/1409.
27. Györffy: Tanulmányok 53. lap. Magyar Nyelv 18. köt., 99-100. lap (1918). Heckenast-Nováki-Vastagh-Zoltay (1968) A magyarországi vaskohászat története a korai középkorban, Budapest, 56. lap.; Továbbiakban: Heckenast: Vaskohászat
28. Urkundenbuch des Burgenlandes II. 151/1277; Továbbiakban: Urk.
29. Anjoukori Okmánytár (= AO), I. 371/1314
30. Urk. I. 43/1141-1162; Urk. I. 380/1257; Hazai Okmánytár (=HO): 59/1254; HO VI. 85/1263; HO VI. 204/1275; HO VIII. 331/1293; HO IV. 103-104/1303; HO IV. 150/1333; AO VII. 279-280/1358; D1 92274/1406; D1 92387/1411; D1 11730/1425; Rumylt, fasc. XX. n. 2/1449; Urk. II. 411-413; Urk. II.79.
31. AO V. 589-93/1352; AO VI. 97/1353; D1 42129/1372; Zs.O. II /2. 6672/1409; D1 12266/1430; D1 12976, 12947/1436; D1 13345/1439; D1 46547/1501; D1 45547/1501; D1 101494/1516
- Györffy: Tanulmányok 53. lap; NNY 18. 99-100
- Heckenast: Vaskohászat 56. lap
32. Lásd 31. jegyzet
- 33-35. Lásd 30. jegyzet
36. Sebestyén L., Kézai Simon védelmében, Budapest, 1975; 37. lap 36/b. uo.
37. Csánki III. kötet, Sopron vármegye
38. Heckenast: Vaskohászat 59. lap
39. Archeológiai Értesítő (=AE) 1932-1933, 72. lap
40. AE 1962. 2. sz 266. lap
41. Györffy: Tanulmányok, 122-123. lap a jegyzetekkel
42. Nemeskéri J. A középdunamedence honfoglalás és kora Árpád-kori sírleletei In: Vasi Szemle 906 o. Sorokpolány
43. Magyar Nyelvőr (=Mnyr), 1946. 70. évf. 104. lap
44. Kőrösi Csoma Archivum, 1921. Rásonyi: Török eredetű magyar tulajdonneveink. HO VII. 236. lap., Csánki II. 761. lap
45. Ladó J., 1971. Magyar utónévkönyv, Budapest, 146. lap; továbbiakban Ladó.
46. Mnyr 38:249, 1914.
47. Sebestyén L., 1975. Kézai Simon védelmében Budapest, 131. lap
48. TESZ II. 727. lap,
49. Mnyr 31: 33, 1907
50. TESZ I. 590. lap.
51. TESZ I: 45,46.
52. Csánki II: 826.